

АУСТРО-УГАРСКА И СРБИЈА 1903—1918. ДОКУМЕНТИ ИЗ ВЕЧКИХ АРХИВА II, 1904 — сабрао и уредио Андрија Раденић, Београд 1973.

Послије прве убрзо је изишла из штампе и друга књига великог корпуса докумената о једном преломном периоду историје Србије, али и осталих наших земаља и народа. Ако би ишта што је по себи јасно требало ипак нагласити, онда је то насушна потреба да овај подухват Историјског института у Београду, и његовој истакнутог посленика Андрије Раденића, буде примјер и подстицај како би наша наука добила више оваквих збирки докумената. Само историчари-истраживачи знају колико се уштеди времена, труда и средстава када се при руци имају — штампани — они главни извори, и колико је тиме скраћен и олакшан онај и даље неизбјежан рад у архивима.

Ова књига доноси 322 акта на око 720 страна. Проблеми изазвани превратом 1903. расправљају се доста подрбно и у документима из 1904. године. Али све јаснији наговјештаји да је Србија закорачила једним правцем какав се у Бечу није желио — све се изразитије огледају у тематици и садржају ових докумената. Истина, „завјереничко“ питање још се повлачи и на њега се односи само око 40 аката, пошто је усљед тешких притисака и ургенција Аустро-Угарске па и Русије то питање ријешено уклањањем „завјереника“ из краљеве свите.

Што се тиче краља Петра, постало је јасно да се он стриктно држи оквира парламентарне демократије, препушта власт политичким странкама, а не показује довољно ни енергије ни способности да спроведе какву замисао ни у домену својих уставних прерогатива. О краљу Петру има свега око 10 докумената, и пошто није испунио очекивања Беча — његова личност се подвргава омаљовавајућим и злобним критикама.

Много већа пажња у овим документима посвећује се политичким странкама (око 50 аката), сукобима између радикала и самосталаца, позицијама либерала, но-

воствореној конзервативној сељачкој странци у коју Беч полаже наду да ће успјети да придобие сељачке масе и тако ослаби и једну и другу радикалну странку у Скупштини. Аустроугарске дипломате доста занимају рад Скупштине, буџетске расправе, пријестоне бесједе, разна унутрашња питања, а нарочито она која имају реперкусија на спољну политику Србије.

Борба Србије да се економски и политички еманципује од стега аустроугарског хегемонизма изазивала је све већу подозривост Монархије. О изградњи нових жељезничких пруга, набавци оружја, добијању зајма и другим економским проблемима расправља се у преко 30 докумената. Аустро-Угарска је била заинтересована за снабдијевање Србије оружјем и муницијом не само због кризе Шкодиних фабрика, које вапе за наруџбинама, већ још више зато што милитаристички кругови великог сусједа теже да задрже контролу над оружаним снагама Србије.

Беч су узнемиравали гласови о преговорима балканских држава за склапање савеза против Турске, затим вијести о национално-политичким агитацијама и акцијама Србије у областима под Турском, те и све чешћи антиаустријски написи у српским листовима. Такве опције Београда у Бечу су цијенили као тенденције усјерене на подривање политике status quo-a на Балкану, на које теме овдје има око 20 аката.

Аустро-Угарска је била веома подозрива и према везама и ангажовању Србије у југословенском и панславистичком покрету. Такве појаве прате се с алармантним упозорењима са подручја Хрватске, Далмације и Босне и Херцеговине у око 20 аката.

Притисци Аустро-Угарске како би се осујетили преговори и уговори Србије са другим сусједним балканским и великим европским земљама могу се установити у преко 50 аката. О настојањима одређених кругова у Србији да се

побољшају односи са Бугарском имамо реаговања Беча у преко 40 овдје штамганих извјештаја. Из једног мањег броја докумената очитује се да се у Бечу понајвише узнемирују од могућности реализације планова за стварање савеза између Србије и Црне Горе.

Од проблема који проистичу из односа Србије према великим силама најчешће се залажају они у вези с Русијом. Русофилске демонстрације у Хрватској, нарочито у Далмацији, масовни одзиви на демонстративне позиве за одашиљање добровољачких одреда из Србије на руско-јапанско ратиште, учестале појаве солидарности са Србијом у свим југословенским областима — истовремено су и доказ повишених антиаустријских расположења.

Десетак докумената илуструје повећано интересовање Беча за српско-италијанске односе — ус-

љед појачаних аспирација Италије да дејствује на Балкану.

Појава Њемачке на тржишту Србије такође изазива подозрење њеног савезника, заправо штићеника, Аустро-Угарске, о чему овдје свједочи један мањи број докумената.

Неколико извјештаја указује на почетке повећаног утицаја Француске у Србији у вези са набавком топова и добијањем зајма, што значи да се са француске стране почињу угрожавати позиције Аустро-Угарске у доменима који су раније готово у цјелини били под контролом ове силе.

Документи и ове књиге су хронолошки поређани, сваки је тематски означен кратким и језгровитим регестом, који су и на крају изложени као садржај књиге. При крају је регистар имена, који битно олакшава увид у њену садржину.

Новак Ражнатовић